

סופרגז חברה ישראלית להפצת גז בע"מ

נגד

1. תופיני סער

2. קיבוץ סער

3. דור אנרגיה (1988) בע"מ

בבית המשפט העליון

[5.8.91]

לפני השופטים ד' לוין, ג' בד, י' מלץ

חוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה), תשמ"ט-1989, ס"ח 28, סעיפים 1, 5, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 39, פרק ד' - חוק החוזים האחדים, תשמ"ג-1982, ס"ח 8-חוק המכר (דירות) (הבטחת השקעות של רוכשי דירות), תשל"ה-1974, ס"ח 14-חוק הגנת הצרכן, תשמ"א-1981, ס"ח 284, סעיף 1 (המונח "צרכן") - הצעת חוק הגנת הצרכן, תש"ס-1980, ה"ח 302 - חוק הפיקוח על מצרכים ושירותים, תשי"ח-1958, ס"ח 24, סעיפים 1 (המונחים "יצרן", "צרכן") - חוק עידוד התעשייה (מסים), תשכ"ט-1969, ס"ח 232 - חוק מס מעסיקים, תשל"ה-1975, ס"ח 118-פקודת סדרי השלטון והמשפט, תשי"ח-1948, ע"ר תוס' א 1, סעיף 10-פקודת הנזיקין [נוסח חדש], נ"ח 266, סעיף 62 (א).

בין המבקשת לבין המשיבה 1 שהיא בשליטת המשיב 2 נחתם הסכם לאספקת גז סדירה ולהתקנת המערכת במפעלה של המשיבה 1. בהסכם נקבע, כי המבקשת תהא ספק הגז הבלעדי של המשיבה 1. לאחר מכן החלו מהנדסי המבקשת לתכנן את מערכת אספקת הגז למפעל האמור, ונחתם מסמך נוסף בין בעלות הדין שנראה על פניו כחוזה סטנדרטי לאספקת גז לתקופה של חמש שנים, ולאחר מכן נחתם הסכם נוסף, שבו סוכם המחיר שתשלם המשיבה 1 לכל טון גז. בעקבות ההסכמים יושמה ההתקשרות, הותקנה המערכת, סופק הגז אך לא נקבע שיעור הפיקדון שנתחייבה המשיבה 1 להפקידו ולא נדרשה הפקדה. במקביל החלה המשיבה 1 בסודיות לנהל משא ומתן לאספקת גז עם המשיבה 3, שהציעה לספק לה גז כמחיר זול יותר. משנודע הדבר למבקשת, היא הייתה מוכנה לספק

את הגז במחיר זול יותר מזה שהציעה המשיבה 3, אך המשיבה 1 החליטה להעדיף את ההתקשרות עם המשיבה 3 והודיעה למבקשת על הפסקת ההתקשרות החוזית עמה. המבקשת עתרה לבית המשפט המחוזי למתן-צו-מניעה זמני, לפיו ייאסר על המשיבה 3 להתקין את מערכת הגז במפעלה של המשיבה 1 ויימנע מהמשיבה 1 לרכוש גז מכל ספק אחר זולתה - עד לבירור תביעת המבקשת לאכיפת ההתקשרות החוזית שבינה לבין המשיבה 1. בית המשפט המחוזי החליט, שאין להיעתר לבקשה, והתייחס בהחלטתו לא רק לצו-מניעה זמני אלא להכרעה בתביעה גופה, שכן דובר בסוגיה משפטית שאינה מצריכה, בעיקרה, שמיעת ראיות. מכאן הבקשה לבית המשפט העליון למתן רשות לערער, הנדונה כאילו ניתנה הרשות וכאילו הוגש ערעור על פיה.

בית המשפט העליון פסק:

א. (1) בהליך ביניים בעתירה לצו-מניעה זמני, כל שנדרש מהשופט הוא שישתכנע מהחומר הראשוני שמובא לפניו, כי למבקש הסעד הזמני עילת תביעה רצינית, המתבססת על זכות אשר לכאורה קנויה לו. אם בהתקיים תנאי ראשוני זה מוכח גם החשש, ששינוי המצב הקיים יפגע במבקש הסעד הזמני ומאזן הנוחיות נוטה לטובתו, כי אז ראוי שהצו יינתן כדי להקפיא את המצב הקיים עד להכרעה סופית (415 א-ב).

(2) ההלכה האמורה שרירה וקיימת, ויש להקפיד בה ככל שהעניין עצמו אינו ברור עדיין די הצורך בשלב המקדמי והוא יצריך, אל נכון, לשם ההכרעה המלאה הבאת ראיות ובניית התשתית העובדתית, עליה תתבסס ותיושם המסקנה המשפטית. לא כן הדבר כאשר מדובר בסוגיה משפטית טהורה, כגון פרשנות חוק וההשלכות הנובעות מכך, כשאין צורך של ממש לברר ולקבוע על-פי ראיות שתוגשנה את הבסיס העובדתי, שבעיקרו אינו שנוי במחלוקת של ממש (415 ג).

(3) אם המסקנה המשפטית מפרשנות החוק שוללת קיומה של עילת תביעה ראויה, כך שהמסקנה האופרטיבית היא שהתובע לא יכול לזכות לסעד שהוא מבקש בתביעתו, כי אז אין עוד צורך להיכנס לבירור עובדתי בסוגיית מאזן הנוחיות, לצד מי הוא נוטה, ובשאלה אם עלול להיגרם נזק למי מבעלי הדין מה טיבו ומה שיעורו (415 ד).

(4) במקרה דנן, משהשתכנע שופט הערכאה הדיונית, כי על-פי הוראות חוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה), תשמ"ט-1989, רשאית הייתה המשיבה 1 להשתחרר מההתקשרות החוזית שהייתה לה עם המבקשת, רשאי היה להכריע במחלוקת גופה כבר בשלב המקדמי, ואין למצוא בכך דופי (415 ה).

ב. (1) כאשר ניסוחו המילולי של חוק הוא ברור וחד-משמעי ואין הוא מוביל לתוצאה בלתי סבירה שאינה מתיישבת עם מהות החוק, ילך הפירוש אחר הניסוח; אולם כשאין הדבר כך ויש ליצוק בניסוח המילולי תוכן מלא ומובן יותר, כי אז יש ליתן להוראות החוק את הפירוש הראוי, לאור כוונת המחוקק הנלמדת מתוכן החוק, תכליתו והיעדים שהוא מבקש להשיג (416 ב).

(2) הכלל האמור לעיל כוחו יפה בכל מקרה ולכל חוק שבאים לפרש. אין זה נכון לומר, כי חוק פלוני יפורש על-פי עקרונות אלה וחוק פלמוני יפורש על-פי עקרונות אחרים. העיקרון המנחה יפה לכל מקרה (416 ג).

(3) ראוי להתחשב ב"הרמוניה חקיקתית" כאשר נדרשים לפרש הוראת חוק, אולם חייבים לפרשה, בראש ובראשונה, מתוך ראייה כוללת של תכלית החוק, כוונת המחוקק והיעדים שהחוק נועד להשיג. רק אם למקרא נוסח החוק נותר ערפל באשר ליסודות הללו, יידרש הפרשן - לפיזור הערפל ולהתרת הספק בדבר המשמעות הנכונה של החוק - למקורות חיצוניים בגיבוש מסקנתו. אחד המקורות החיצוניים יהא השוואת הפרשנות הניתנת לאותה הוראה או למונח דומה בדבר חיקוק אחר (420 ה-ז).

ג. (1) אין להגדיר את חוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה) כחוק פיסקאלי, למרות שהוא עוסק גם בצמצום הוצאות, בהגדלת הכנסות וביעדי תקציב. יעדיה של הרפורמה בשוק הדלק הנכללת בחוק הם לאו דווקא פיסקאליים, אם כי אפשר שאם תוגשם הרפורמה כמצופה יהיו לה גם השלכות פיסקאליות, אם מבחינת ההוצאה הכספית של האזרח, ההוצאות הכספיות של המדינה ככל שהיא מעורכת במערכת רכישת הגז ושיווקו והכנסותיה של המדינה מבחינת מיסוי וכו' (416 ה-ו, ז-417 א), (ו).

(2) המטרה העיקרית של הרפורמה בשוק הדלק היא לשנות את המדיניות הכלכלית במובנה הרחב על-ידי קביעת מדיניות ליברלית, הפחתת המעורבות הממשלתית, טיפוח התחרות החופשית במשק וההשלכות שבכל אלה על יכולת הפעולה של האזרח במערכת הכלכלית הכוללת (417 א).

(3) (בעקבות רע"א 371/89 [5]) קיומה של תחרות חופשית הוא אינטרס ציבורי.

התחרות החופשית עשויה להביא להורדת מחירים, לשיפור איכות המוצר ולשיפור השירות שניתן אגב מכירתו. תחרות חופשית עשויה אף לעודד פיתוח המשק בדרך של יוזמות לגיטימיות לסוגיהן. יתרונות התחרות החופשית קיימים גם מקום בו מדובר בתחרות פנימית בין מפיצים של מוצר זהה (417 ב-ג).

ד. גם לו היה החוק האמור חוק פיסקאלי, לא מתחייבת כתוצאה מכך פרשנות דווקנית ומצמצמת של החוק. גם בחוק פיסקאלי יש לבחון את מהות החוק, תכליתו והמניעים לחקיקתו, וכך להגיע לכוונת המחוקק ולמתן הפירוש הנכון להוראת חוק שנדרשת הבהרתה. רק כשיש אי-בהירות באשר לתכלית החוק והפרשן פוסח בין אופציות פרשניות שונות, כי אז, כשהחוק הוא פיסקאלי, ראוי להעדיף את הפירוש הדווקני והמצמצם, הבא להגן על חירות הפרט ועל חופש הקניין (418 א-ב).

ה. (1) חופש ההתקשרות החוזית הוא זכות יסוד חוקתית, אך אין הוא חופש מוחלט אלא חופש יחסי, שיש לאזנו כנגד אינטרסים אחרים הראויים להכרה. לפיכך, יש מקרים בהם הרצון להגן על זכויות הנחות בכושר השכלי או במעמדו הכלכלי של האזרח יגבר על חופש ההתקשרות, כפי שנעשה, למשל,

בחוק החוזים האחידים, תשמ"ג-1982 ובחוק המכר (דירות) (הבטחת השקעות של רוכשי דירות), תשל"ה-1974 (418 ו-419 א).

(2) גישה חד-משמעית, הדוגלת בפירוש מצמצם של חוק המתערב כחופש ההתקשרות החוזית ורואה בו כלל מנחה ובלעדי, אינה מדויקת (419 א).

ו. ביסוד סעיף 17 לחוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה), הנותן אפשרות לכל צרכן להתגבר על עקרון חופש החוזים ולבטל בהחלטה חד-צדדית את החוזה שנקשר בינו לבין ספק הגז שלו, ישנם שני אינטרסים עיקריים, המבטאים מדיניות חברתית וכלכלית ראויה ורצויה: אינטרס ההגנה על החלש, קרי: הצרכן שהתקשר עם חברת גז בעבר, פעמים רבות שלא מתוך בחירה חופשית, ואינו יכול לנתק את הקשר גם אם חפץ בכך; ואינטרס חברתי-כלכלי של עידוד התחרות והיוזמה במשק הגז על-ידי פתיחתו לחברות גז נוספות על אלו הקיימות, ובדרך זאת, עידוד השקעות חדשות וזרימת הון ומשאבי אנוש (419 א-ד).

ז. (1) חוק הגנת הצרכן, תשמ"א-1981, נועד בעיקרו להגן, בעזרת סנקציות אזרחיות ופליליות, על הצרכן מפני מעשי הטעיה או מירמה או אחיזת עיניים מצד יצרן או ספק. החוק מבקש למנוע מהקונה התמים - הוא הצרכן הרוכש נכס או מקבל שירות לשימושו האישי הביתי או המשפחתי - מליפול ברשתם של האנשים המבקשים להוליכו שולל. הכוונה היא להגן על הצרכן מקניית מצרכים שאינו זקוק להם או שאיכותם ירודה מזו שנצטיירה בעינו על-פי הפירסום שניתן למוצר, או שאין בידו כל הנתונים האמיתיים באשר לאותו מוצר, כך שהוא רוכש את המוצר כתוצאה מהטעיה בדבר המחיר האמיתי, האיכות והכמות הנמכרת (421 ב-ד).

(2) כיוון שחוק הגנת הצרכן, מרחיק לכת בהגנה על הקונה, צומצמה הגדרת "צרכן" בו ויוחדה לאותו אזרח תמים הנכלל בגדרה, לאמור: הרוכש מצרך לצרכיו האישיים ולא לרוכש מצרך לשימוש עסקי או מסחרי (421 ד-ה).

(3) לעומת זאת, לעניין חוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה) כל העוסק במכירת גז או בשיווקו לציבור הצרכנים הוא בבחינת ספק, וכל הרוכש גז שלא על-מנת להשתמש בו באופן מסחרי לשם מכירה או שיווק לאחר, אלא כדי להשתמש בו לצריכתו שלו עד כלותו, לצרכן ייחשב. אין לראות בהגדרת

"צרכן" בחוק הגנת הצרכן מקור מתאים לפירוש הביטוי "צרכן" בחוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה) (420 א, 421 ז), (4) הרפורמה בשוק הגז בחוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה) לא באה לעולם כדי לספק הגנה מסוימת לצרכן הביתי דווקא, שראה עצמו כבול בהתקשרותו עם ספק הגז, אלא נועדה, בראש ובראשונה, לפתוח לרווחה את משק הגז כולו, לפרק קרטלים קיימים, לאפשר תחרות חופשית בין ספקים ולהעמיד בפני כל משתמש בגז את הזכות לבחור בספק שישרתו, בין בצריכתו הפרטית ובין בצריכתו העסקית, בדרך הנאותה ביותר אם במחיר ואם בשירות. הרפורמה

האמורה באה לשרת את ציבור הצרכנים במובן הרחב. לכן, ל"צרכן" ייחשבו גם המשתמש בגז לצריכתו העצמית האישית וגם המשתמש לצריכתו העצמית העסקית והתעשיתית (421 ה-ז).

ח. (1) הגדרת "צרכן" לעניין חוק הפיקוח על מצרכים ושירותים, תשי"ח-1958

מוציאה במפורש את מי שקונה מוצר לשם ייצור או מכירה. אולם בפרשנות המלים "צרכן" ו"יצרן" בחוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה), אין להיזקק גם להגדרת מושגים אלה בחוק הפיקוח על מצרכים ושירותים הנ"ל, ולו רק בשל כך שבחוק הנ"ל מציבים את המשתמש במוצר לשם ייצור בכפיפה אחת עם מי שרוכש מוצר לשם מכירתו, דבר העומד בסתירה ברורה להגדרת "ספק" בחוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה), שמייחד את המונח לקונה לשם מכירה או שיווק בלבד (422 ג, ד-ה).

(2) לעניין חוק הפיקוח על מצרכים ושירותים, ל"יצרן" ייחשב מי שמבצע פעולות ייצור, ול"ייצור" ייחשבו עשייה ושימוש הנעשים על-ידי היצרן במצרך שרכש תוך שינוי צורתו, טיבו או איכותו, כך שהמוצר המסופק על-ידי היצרן לציבור שונה במהותו מהמצרך שנרכש על-ידי. פעולת הייצור היא בהפיכת "יש" אחד ל"יש" אחר. מי שכך משתמש במוצר שרכש ומעבדו למוצר אחר, שהמוצר הבסיסי כלול בו אינטגרלית, הוא "יצרן" לעניין חוק זה (422 ז-423 א).

(3) מי שרוכש גז ומשתמש בו לסיפוק האנרגיה, המתניעה את גלגלי מכוונות המפעל, המייצרות מוצר שמרכיביו האינטגרליים הם חומרי גלם אחרים לגמרי, אינו "יצרן" (423 א-ב).

(4) במקרה דנן, הגז אינו ממרכיבי המוצר שמייצרת המשיבה 1, אלא הוא בגדר גורם חיצוני שמספק אנרגיה, זאת ותו לא; לכן, אין לדבר על הלימה בין "יצרן", בהבדל מ"צרכן" בחוק הפיקוח על מצרכים ושירותים, לבין "ספק", בהבדל מ"צרכן" בחוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה) (423 ב-ג).

ט. אין לקבל את הטענה, לפיה לפי סעיף 17 לחוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה) רק מי שרכש גז ועל-פי תנאי ההתקשרות הפקיד פיקדון ייחשב ל"צרכן", ואין ללמוד ממנה, כי "צרכן" הוא מי שמשתמש בגז לצריכה ביתית בלבד, שכן הוא נדרש בתשלום פיקדון. החיוב בהפקדת פיקדון ובהחזרת הציוד נועד להגן על חברות הגז והוסף לחוק לפי דרישתן, וזאת כדי להגן עליהן מפני החשש שצרכנים פרטיים יעלמו עם הציוד, סיכון שסבירותו פחותה כשמדובר בצרכנים תעשייתיים.

העובדה, שפיקדון אינו נדרש מכלל הצרכנים, אינה מייצרת לגמרי את מלות החוק, שכן די בכך שהעניין רלוואנטי לגבי מיגזר מסוים מציבור הצרכנים, כדי שמלים אלה תיכללנה בנוסח החוק (423 ד-424 ב).

י. המועד לתחילת יישומן של הוראות סעיף 17 לחוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה) הוא המועד הקובע הנזכר בסעיפים 15 ו-16 לחוק זה, דהיינו 1.8.89. לפיכך, חוזים שנעשו עד למועד זה, יכול צרכן הגז להביא לסיומם מכוח סעיף 17 הנ"ל ובתנאים הקבועים בו (425 א, ז).

יא. (1) התליתו של חוזה כתנאי אפשרית, כאשר החוזה הבסיסי, הוא עצמו, לוקה בחוסר ודאות, וזו תוסר מן הדרך רק בהתקיים אירוע חיצוני, המשלים את החוזה ונותן לו את המשמעות הסופית (426ב-ג).

(2) במקרה דנן, אין בחוזה דבר המלמד על כך שהחוזה הוא על-תנאי, כי הוא כפוף לתנאי מתלה צריך להתגבש ולהתקיים בעתיד (426 ג).

יב. (1) תנאי שבלעדיו אין לקיומה של עוולת גרם הפרת חוזה הוא פעולה של הפרת החוזה, היינו מצב בו נפגעת זכות חוזית שעומדת למתקשר השני, קרי פעולה המביאה חוזה לידי סיומו, וזאת שלא "בדרך הטבעית" לסיומו של החוזה. הפרה כזו אינה מתקיימת אם וכאשר בוטל חוזה כדין (426 ז- 427א).

(2) סעיף 17 לחוק הסדרים במשק (תיקוני חקיקה) מעניק לצרכן זכות ברורה ומלאה לבטל חד-צדדית את החוזה ולהביא את ההתקשרות לידי גמר, אין מדובר במתן מחילה על הפרה. כוונתו המפורשת של המחוקק הייתה לאפשר לצד לסיים את החוזה, מבלי שפעולתו תיחשב כגרם הפרה או כפגם בתום-לב. מכאן, שספק, הפועל אף הוא על-פי זכות שהוקנתה לו בחוק האמור, אינו מבצע, במקרה דנן, כל עוולה, ואין יסוד ליתן כל סעד כנגדו (427 ב, ד).

פסקי-דין של בית המשפט העליון שאזכרו:

- [1] ע"א 342/83 ג' גלזמן נ' א' גלזמן ואח', פ"ד לח (4) 105.
- [2] ע"א 483/85 לב ואח' נ' דגם מערכות בע"מ, פ"ד לט (4) 729.
- [3] ע"א 165/82 קיבוץ חצור נ' פקיד שומה רחובות, פ"ד לט (2) 70.
- [4] רע"א 68/88 זילברמן ואח' נ' בנק אמריקאי ישראלי, פ"ד מב (2) 383.
- [5] רע"א 371/89 ליבוביץ נ' א. את י. אליהו בע"מ ואח', פ"ד מד (2) 309.
- [6] ע"א 69/82 מנהל מס שבח מקרקעין נ' הרשקוביץ ואח', פ"ד לט (4) 281.
- [7] ד"נ 22/82 בית יולס בע"מ נ' רביב משה ושות' בע"מ ואח', פ"ד מג (1) 441.
- [8] ע"א 624/88 גולד נ' מעוז ואח', פ"ד מד (1) 497.
- [9] ע"פ 694/78 עזריאל אברמוביץ, חברה בע"מ, ואח' נ' מדינת ישראל, פ"ד לג (1) 110.
- [10] בג"צ 441/86 מסדה בע"מ נ' פקיד השומה למפעלים גדולים ואח', פ"ד מ (4) 788.

[11] ע"א 798/85 פקיד שומה ירושלים נ' חברת ניקוב שרותי מחשב ירושלים (1979) בע"מ, פ"ד מב (4) 162.

[12] ע"א 628/77 חסיד ואח' נ' קנופף ואח', פ"ד לד (2) 225.

פסקי-דין של בתי המשפט המחוזיים שאוזכרו:

[13] עמ"ה (ת"א) 392/82 החב' האמריקאית ישראלית לגז בע"מ נ' פקיד שומה למפעלים גדולים, פ"מ תשמ"ט (2) 133.

פסקי-דין של ועדות הערר לפי חוק עידוד התעשיה (מסים), תשכ"ט-1969 שאוזכרו:

[14] ע"ש (ת"א) 63/72 מפעל קירור בצפון בע"מ נ' פקיד השומה חדרה, פד"א ו 27.

הערות:

1. לפרשנות לפי מטרת החיקוק ראה: דנ"א 21/89 כהן נ' אושיות חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מה (3) 499.

2. לבחינת תנאי מתלה ראה: ע"א 480/90 מ' אגדי ואח' נ' י' בן-שלוש ואח', פ"ד מה (3) 854; ע"א 658/87, רע"א 330/87 ס' הלפרין ואח' נ' כונסי הנכסים של מלונות כהן בע"מ ואח', פ"ד מג (4) 621; ע"א 742/87 ר' ויינשטיין ואח' ג' גורן ואח', פ"ד מג (ג) 837.

3. לצורך להימנע בהליך ביניים מהכרעה בשאלות שמן הראוי להכריע בהן בהליך הרגיל ראה: רע"א 140/88 גונשורק ואח' נ' תנובה מרכז שיתופי לשווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ, פ"ד מב (2) 759.

בקשת רשות ערעור על החלטתו של בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (הנשיא א' וינוגרד) מיום 6.5.90 בת"א 786/90. הבקשה נדונה כערעור. הערעור נדחה.

ח' שטריקס, ד' שנער - בשם המבקשת;

מ' שקד, מ' אתר - בשם המשיבים.

פסק – דין

השופט ד. לוין:

1. זוהי בקשה למתן רשות ערעור על החלטת הדרגה הראשונה שלא נענתה לבקשה למתן צו מניעה זמני בעניין שעוד ידובר בו להלן.
על דעת בעלי הדין החלטנו לדון בבקשה כבערעור עצמו.
2. במוקד הערעור הרפורמה שהונהגה במשק הגז, אשר שינתה בדרך מרחיקת לכת את השיטה שהייתה קיימת מזה שנים.
המדיניות שבבסיס הרפורמה הזו היא פועל יוצא מהמגמה שהתגבשה אצל רשויות השלטון, המופקדות על נושא זה, לפרוץ את המערכת המונופוליסטית הסגורה ששלטה במשק הגז ולפתחו, בתנאים מסוימים, לתחרות חופשית שתאפשר גם לחברות נוספות להשתלב במערכת החשובה והמורכבת הזו.
3. רפורמה זו - היקפה והשלכותיה - באים לכלל ביטוי חקיקתי בחוק ההסדרים במשק (תיקוני חקיקה) תשמ"ט – 1989 (להלן חוק ההסדרים) בפרק ד של החוק, שראוי להביאו במלואו על סעיפיו השונים. ניזקק לנוסח החוק על סעיפיו בבואנו להגדיר ולתחום הקפה של הרפורמה ולעמוד על השלכותיה. וזה נוסח החוק:

"14. בפרק זה –

גז" - גז פחממני מעובה:

"ספק גז" - מי שעוסק במכירה או בשיווק של גז;

"צרכן גז" - מי שרוכש גז לצריכה עצמית;

"המועד הקובע" - המועד שיקבע שר האנרגיה והתשתית בצו באישור ועדת הכספים של הכנסת, ומותר בצו כאמור לקבוע מועדים קבועים שונים לעניין הוראות שונות בפרק זה.

15. כל הסדר, מפורש או מכללא, שהיה נהוג עובר למועד הקובע בין מינהל הדלק לבין ספק גז, הקשור, במישרין או בעקיפין, במבנה מחיר הגז ובקביעת מחיר הגז לצרכן וכדרכי עדכונם, יהיה בטל לגבי גז שיימכר אחרי המועד הקובע.

16. החל במועד הקובע יהיה כל אדם רשאי לעסוק ביבוא, במכירה או בשיווק של גז, בכפוף להוראות כל דין: בתי הזיקוק יהיו חייבים למכור גז לכל ספק גז כאמור, באופן ובמועד שייקבעו בתקנות.

17. צרכן גז רשאי לרכוש גז מכל ספק גז, וספק גז לא יהיה רשאי לאכוף על צרכן גז להמשיך ולרכוש גז ממנו או באמצעותו, אם צרכן הגז הודיע על

רצונו לסיים את החוזה שביניהם ותנאי החוזה בדבר החזרת ציוד ופיקדון נתמלאו.

18. הוראות פרק זה יחולו על אף האמור בחוק הרשות הלאומית לאנרגיה, התשל"ז – 1977, ובהחלטות שקבלה הרשות על פיו, אך אין בו כדי לגרוע מסמכות לפי כל דין שעניינו פיקוח על מצרכים ושירותים ויציבות מחירים.

19. שר האנרגיה והתשתית ממונה על ביצוע הוראות פרק זה והוא רשאי להתקין תקנות ולהוציא באישור ועדת הכספים של הכנסת הוראות משלימות לביצועו.

4. עד שאנו באים לדון בסוגיות המשפטיות החשובות והמעניינות שהועלו בפנינו, בכתב ובעל פה, בעמקות הראויה לציון, ראוי לפרוש את התשתית העובדתית שבעיקרי הדברים אינה שנויה במחלוקת. אלה הן העובדות החשובות לענייננו :

- א. המבקשת, חברת סופרגז, חברה ישראלית להפצת גז בע"מ (להלן : סופרגז) באה בדברים עם המשיבה 1, חברת תופיני סער (להלן : החברה), המקיימת ומפעילה חברה תעשייתית ליצור ופלים מתוקים. החברה היא בשליטתו של קיבוץ סער (המשיב 2).
- ב. סופרגז הציעה לחברה, הצורכת גז, כאנרגיה, במהלך הייצור, לספק לה גז וגם להעמיד לרשותה ולהתקין במפעלה מערכת הצידוד הדרושה.
- ג. ביום 1.3.89 סוכם המשא ומתן בהסכם מחייב לאספקת גז סדירה ולהתקנת המערכת במפעל. לענייננו נתייחס ונפנה את תשומת הלב לשני הסעיפים המפורטים בזה :

"ב. מחיר המערכת : המערכת תינתן בהשאלה לשימוש המפעל כשסופרגז הינה ספק הגז הבלעדי.

ד. (2) המזמין מתחייב לרכוש מסופרגז גז עבור המערכת שתסופק וזאת על פי המחירים שיהיו בתוקף מעת לעת בסופרגז לגבי הגז המסופק".

משנחתם ההסכם ונקשרה העסקה, וכפועל יוצא ממנה, החלו מהנדסי סופרגז לתכנן את מערכת אספקת הגז למפעלה של החברה והם השקיעו עבודה מרובה בכך.

ד. ביום 10.9.89 נחתם מסמך נוסף בין סופרגז לחברה, מסמך מלא ומגובש הכולל דף הזמנה ונספח המפרט את התנאים המחייבים בחוזה שבין הצדדים. בדף ההזמנה צוין מהו הצידוד שבמערכת אשר סופרגז סיפקה לחברה בהשאלה, מהו שיעורו של הפיקדון שהחברה נתחייבה להפקידו במסגרת העסקה, ומהם חיובי המס בגין הזמנה זו.

המסמך בכללו, שנחתם על ידי הצדדים, נראה על פניו כחוזה סטנדרטי שתנאיו שגורתיים ומקובלים, אל נכון, בהתקשרויות שבין סופרגז לצרכניה.
מבין סעיפי חוזה סטנדרטי זה נפנה בין היתר, לאמור, בסעיף 4 שזה לשונו-

"במשך כל זמן תוקפו של חוזה זה מתחייב הלקוח שלא לפגוע בציד, לא להעבירו ממקום למקום..., לא להרשות לאנשים זולת עובדי החברה לטפל בו, ובכלל לטפל בציד אך ורק לפי הוראות החברה (הכוונה לסופרגז - ד.ל.).".

בסעיף 10 שזה לשונו -

"תוקפו של החוזה הוא למשך חמש שנים מיום חתימתו ואם לא יודיע צד מהצדדים... לצד השני שברצונו להפסיק את היחסים החוזיים יתחדש תוקפו של חוזה זה לחמש שנים נוספות. בגמר תוקפו של החוזה יחזיר הלקוח את הציד לחברה והחברה תחזיר ללקוח, בהתאם לאמור בחוזה זה את הפיקדון...".

ה. משנחתמו שני ההסכמים הנ"ל המשיכו סופרגז והחברה במשא ומתן מסחרי ביניהן לקביעת מחיר הגז שסופרגז תספק לחברה במפעלה. ביום 11.12.89 הושג הסכם לפיו המחיר שתשלם החברה לכל טון גז יעמוד על סך 1100 ₪.

על פי ההסכמים הנ"ל יושמה ההתקשרות, הותקנה המערכת, סופק הגז, וחרף התנאי המוטבע בהזמנה בדבר פיקדון לא נקבע שיעורו של הפיקדון ולא נדרשה הפקדה.

ו. במקביל התפתח בשנת 1990 משא ומתן לאספקת גז לחברה עם ספקית גז אחרת היא חברת דור אנרגיה (1988) בע"מ (להלן: דור אנרגיה), שהיא המשיבה 3). בתאריך 28.2.90 הגישה דור אנרגיה לחברה את הצעתה לאספקת גז במחיר של 920 ₪ לטונה (מחיר הנופל במידה ניכרת מזה ששולם על פי המוסכם לסופרגז). עוד נאמר בהצעה שהציד הדרוש להפעלת המערכת יועמד לשימוש החברה על ידי דור אנרגיה. תנאי חשוב וממריץ נוסף שכלול באותה הצעה הוא שאם ייחתם עם דור אנרגיה חוזה בלעדי לאספקת גז לתקופה של חמש שנים כי אז יועבר הציד שיוותקן אצלה על ידה לבעלותה המלאה של החברה בתום התקופה.

ז. משא ומתן זה לא נשאר בגדר סוד כמוס והוא נודע לסופרגז. משלב זה התפתחה תחרות בין שתי ספקיות הגז לזכייה בקשר העסקי עם החברה לאורך זמן וגיבוש תנאי ההתקשרות. סופרגז באה בהצעה מפתה עוד יותר במובן זה שהסכימה לספק לחברה גז תמורת 880 ₪ לטון לחודש מרץ 1990 ו-850 ₪ לטון מחודש אפריל ואילך.

ח. החברה העדיפה בסופו של דבר את ההתקשרות עם דור אנרגיה מטעמים השמורים עימה, וביום 8.4.90 הודיעה לסופרגז כי היא מפסיקה את ההתקשרות החוזית עימה החל מיום 8.4.90.

במקביל פורקה מערכת הציוד שהותקנה על ידי סופרגז במפעל החברה ובמקומה אמורה הייתה דור אנרגיה על פי המוסכם עם החברה להתקין מערכת משלה.

ט. על התפתחות זו הגיבה סופרגז במכתב מיום 11.4.90 לפיו היא דוחה החלטית את זכותה של החברה לבטל באופן חד צדדי את ההתקשרות החוזית עימה. החברה נדרשה לחזור בה מהודעת הביטול תוך יומיים שאם לא כן ינקטו הליכים משפטיים כנגדה.

החברה לא נענתה לדרישה ולא חזרה בה מהחלטתה לבטל את ההתקשרות העסקית עם סופרגז. כיוון שכך אכן נקטה סופרגז בהליכים משפטיים וביום 12.4.90 פנתה לבית המשפט המחוזי בתל אביב יפו בבקשה על דרך המרצה למתן צו מניעה זמני, לפיו ייאסר על דור אנרגיה להתקין את מערכת הגז במפעלה של החברה ושמנע מהחברה רכישת גז פחממני מעובה מכל ספק אחר זולת סופרגז - זאת עד לברור תביעתה של סופרגז כנגד החברה לאכיפת ההתקשרות החוזית שביניהן.

י. הנשיא המלומד של בית המשפט המחוזי בתל אביב יפו, השופט וינוגרד, דן בבקשה שמע את בעלי הדין, טענותיהם והשגותיהם, והגיע לכלל מסקנה שאין להיעתר לבקשה וליתן צו מניעה כמבוקש.

5. הבקשה שנדונה בפני הנשיא המלומד בדרגה הראשונה הייתה אמנם למתן צו מניעה זמני, עד שהפרשה תידון במלואה במסגרת התובענה עצמה. אולם השופט המלומד ראה לנכון להכריע בעניין כולו כבר בשלב האמור, שכן הסוגיה שהועמדה במוקד הדיון ושחייבה הכרעה שיפוטית סוגיה משפטית היא ואינה מצריכה בעיקרה שמיעת ראיות. משהתלבנה הסוגיה והתבררו הדברים נתבטל לסברתו הצורך להמשיך בדיון.

6. השאלה המרכזית שעמדה לדיון הייתה: כיצד יש לפרש את ההוראות הכלולות בפרק הדין במשק הגז בחוק ההסדרים הנ"ל.

סעיף 14 מגדיר מספר מונחים שהחוק משתמש בהם בהוראות האופרטיביות.

אחד המונחים שפרשנותו הועמדה לדיון הוא "צרכן גז". בסעיף 14 נאמר כי המדובר הוא ב-"מי שרוכש גז לצריכה עצמית". (ההדגשה שלי, שכן בדיבור צריכה עצמית מתמקדת המחלוקת – ד' ל').

סעיף 17 לחוק קובע לאמור:

"צרכן גז רשאי לרכוש גז מכל ספק גז וספק גז לא יהיה רשאי לאכוף על צרכן גז להמשיך ולרכוש גז ממנו או באמצעותו. אם צרכן הגז הודיע על רצונו לסיים את החוזה שביניהם ותנאי החוזה בדבר החזרת ציוד ופיקדון נתמלאו".

לפי סעיף זה יכול צרכן גז שהתקשר בהתחייבות חוזית לרכוש גז מספק פלוני להשתחרר מהחובה ולהביאו לכלל סיום באופן חד צדדי (בתנאים מסוימים), ואילו ספק הגז לא יהיה רשאי לאכוף על הצרכן המשך ההתקשרות.

המחלוקת היא כיצד יש לפרש הוראה זו, מתוך התייחסות להגדרת המונח צרכן גז. על מי תחול ההוראה ובאיזה היקף.

7. הנשיא המלומד בדרגה הראשונה הגיע לכלל המסקנה כי צרכן גז על פי האמור בסעיף 14 דלעיל, הוא מי שרכש גז שלא על מנת לשווקו לאחרים אלא לצרכיו הוא בלבד, אולם כשהצריכה היא לעצמו אין מקום להבדיל בין מי שהצריכה היא צריכתו הביתית, ובין מי שהצריכה היא לשימוש במפעלו התעשייתי.

מאחר והחברה רכשה את הגז כדי שישמש לה לצורכי מפעלה התעשייתי הרי שסעיף 17 לחוק חל עליה. מכוחו של סעיף זה רשאית הייתה החברה להשתחרר מההסכם לרכישת הגז מאת סופרגז.

כפועל יוצא מהקביעות האמורות, שהן תולדה מפרוש הוראות החוק, ראה הנשיא המלומד לדחות את הבקשה למתן צו מניעה זמני כנגד החברה.

בית המשפט נתבקש להוציא צו מניעה זמני גם נגד דור אנרגיה (המשיבה 3), שכן בשל ההתערבות שלה ביחסים החוזיים שבין סופרגז והחברה, בכך שהציעה לחברה תוך כדי תקופת ההתקשרות עם סופרגז הספקת גז בתנאים מפתים, גרמה לכך שהחברה תתנכר להתחייבויותיה החוזיות כלפי סופרגז. אמור מעתה שסופרגז מייחסת למשיבה 3 גרם הפרת חובה.

צו המניעה הזמני נדרש כאמור כדי שלא ישתנה המצב הקיים, במובן זה שהחברה תרכוש את הגז לא מסופרגז אלא מאחרים ותקבל את שירותם של האחרים גם בהתקנת ציוד, ועקב זאת תיווצרנה עובדות מוגמרות.

השופט המלומד סבר שאין להיענות לבקשה וגם זאת כפועל יוצא מהקביעות הבסיסיות שהוסברו לעיל. אם רשאית הייתה החברה כדין וכדת להשתחרר מהחובה עם סופרגז בשל הפעלת הרפורמה כי אז אין לנו כלל עניין בעוולה מצד המשיבה 3 ואין לומר עליה שגרמה הפרת חובה שניתן היה להשתחרר ממנו מינה וביה על פי החוק.

8. כנגד החלטתו זו של הנשיא המלומד, השופט וינוגרד, הוגשה בקשה מנומקת למתן רשות ערעור - זו הבקשה שהחלטנו לדון בה כבערעור עצמו.

נימוקי הבקשה הם, אפוא, נימוקי הערעור. אלה הובאו בהרחבה ובפרוט רב בגוף הבקשה. למקרא הנימוקים מסתבר שסופרגז מעלה לדיון בפנינו מספר השגות נכבדות ומעניינות כנגד ההחלטה - מהן פורמאליות ומהן השגות מאוד מהותיות, משפטיות בעיקרן. נדון בעיקריות שבהן, המצריכות התייחסות עניינית, אחת לאחת.

9. טענה שראוי כי נתייחס אליה לראשונה, בהיותה מקדמית ופורמאלית באופייה, היא זו המבקרת את החלטת השופט המלומד על כך שראה להכריע למעשה בסוגיה שבמוקד התביעה גופה, במלוא ההיקף, כבר במסגרת הליך הביניים בעתירה לצו מניעה זמני.

לסברת בא כוחה המלומד של סופרגז כל שנדרש מהשופט בדיון מקדמי כזה הוא שישתכנע מהחומר הראשוני שמובא בפניו כי לתובע (מבקש הסעד הזמני) עילת תביעה רצינית המתבססת על זכות אשר לכאורה קנויה לו. אם בהתקיים תנאי ראשוני זה מוכח גם החשש ששינוי המצב הקיים יפגע בתובע ומאזן הנוחיות נוטה לטובתו, כי אז ראוי שהצו יינתן כדי להקפיא את המצב הקיים עד להכרעה סופית.

אכן יש בטענתו של בא כוח סופרגז תאור נכון בעיקרו של ההלכה בנדון (ראה ע"א 342/83 גלוזמן נ' גלוזמן ואח' פ"ד לח(4) 105; וכן ע"א 483/85 לב ואח' נ. דגם מערכות בע"מ, פ"ד לט(4) 729).

הלכה זו שרירה וקיימת ויש להקפיד בה ככל שהעניין עצמו אינו ברור עדיין די הצורך בשלב המקדמי והוא יצריך, אל נכון, לשם ההכרעה המלאה הבאת ראיות ובניית התשתית העובדתית, עליה תתבסס ותיושם המסקנה המשפטית.

לא כן הדבר כאשר עניין לנו בסוגיה משפטית טהורה, כגון פרשנותו של חוק והשלכות הנובעות מכך, ואין צורך של ממש לברר ולקבוע על פי ראיות שתוגשנה את הבסיס העובדתי, שבעיקרו אינו שנוי במחלוקת של ממש.

אם המסקנה המשפטית מפרשנות החוק שוללת קיומה של עילת תביעה ראויה, כך שהמסקנה האופרטיבית היא שהתובע לא יכול לזכות לסעד שהוא מבקש בתביעתו, כי אז אין עוד צורך להיכנס לברור עובדתי בסוגיית מאזן הנוחיות, לצד מי הוא נוטה, ובשאלה ואם עלול להיגרם נזק למי מבעלי הדין, מה טיבו ומה שיעורו.

במקרה דנן משהשתכנע השופט המלומד בדרגה הראשונה כי על פי הוראות החוק רשאית הייתה החברה להשתחרר מההתקשרות החוזית שהייתה לה עם סופרגז, ואם אמנם צדק בפירוש שנתן להוראות החוק, כי אז ראוי היה להכריע במחלוקת גופה כבר בשלב המקדמי ואין למצוא בכך דופי.

10. במוקד הכרעתה של הדרגה הראשונה פרשנות החוק כמוסבר לעיל. עיקרו של הערעור מופנה כנגד הפרוש שנתן הנשיא המלומד בדרגה הראשונה לסעיפים 14 ו-17 של החוק.

לדעת בא כוחה המלומד של המערער טעה, בכל הכבוד, השופט המלומד בדרך שבה בחר להתייחס לחוק ובמסקנות אשר הגיע אליהן. שתי טענות מרכזיות בפיו. האחת היא - כי לחוק דנן יש ליתן פרוש דווקני ומצמצם משום שעניין לנו בחוק פיסקאלי, והשנייה כי פירוש מצמצם כאמור מתחייב מכך שהחרות אשר מתיר החוק לצרכן להשתחרר מהתחייבות חוזית שקיבל על עצמו מרצון פוגעת בעקרון החשוב שחווה שנקשר יש לקיימו, וכל ערעור של עקרון חשוב זה עלול לזעזע את המערכת העדינה והרגישה של יחסי מסחר וכלכלה.

11. עד שאני בא לבחון את ההשגות הנ"ל, כל אחת בנפרד ובהקשר המתאים, ראוי לתת את הדעת להלכות ולעקרונות המנחים אותנו, דרך כלל, לעניין פרשנותו של חוק או הבנתו של מסמך. מקובל עלינו כי תוכנו של החוק, תכליתו, היעדים שהוא מבקש להשיג הם הם נקודות המוצא להבנת כוונת המחוקק והמשמעות הנכונה של החוק. הווי אומר לא הניסוח המילולי דווקא הוא הקובע את מה שאמורים היו אלה לבטא.

אכן, נכון הדבר כי אם הניסוח המילולי הוא ברור וחד משמעי ואין הוא מוביל לתוצאה בלתי סבירה שאינה מתיישבת עם מהות החוק, כי אז הפרוש ילך אחר הניסוח, אולם כשאין הדבר כך ויש ליצוק בניסוח המילולי תוכן מלא ומובן יותר, כי אז, כאמור, ינחו אותנו כוונת המחוקק ותכליתו של החוק בבואנו ליתן להוראות החוק את הפרוש הראוי (ראה ספרו של השופט ברק שיקול דעת שיפוטי (1987) בעמ' 349-350; וראה גם ע"א 165/82 קיבוץ חצור נ' פ"ש רחובות, פ"ד לט(2) 70; ע"א 68/88 זילברמן ואח' נ' בנק אמריקאי ישראלי, פ"ד מב(2) 383. כלל בסיסי זה כוחו יפה בכל מקרה ולכל חוק שבאים לפרש. אין זה נכון לומר כי חוק פלוני יפורש על פי עקרונות אלה וחוק פלמוני יפורש על פי עקרונות אחרים; העיקרון המנחה יפה לכל מקרה.

מכאן לטענות הספציפיות של המבקשת.

12. בא כוחה המלומד של סופרגז יוצא מתוך נקודת מוצא, שבעיניו היא מובנת מאליה, כי חוק ההסדרים, שהרפורמה במשק הגז כלולה בו, חוק פיסקאלי הוא. הוא למד על כך מהאמור בסעיף המבוא לחוק - הוא סעיף 1 - הקובע בסיפא שלו לאמור:

"... לקבוע הוראות נוספות במטרה לצמצם את הוצאות המדינה ולהגדיל הכנסותיה באופן שיאפשר השגת יעדי התקציב לשנת הכספים 1989 והשגת יעדי המדיניות הכלכלית".

כשהחוק עוסק, אפוא, בצמצום הוצאות, בהגדלת הכנסות וביעדי תקציב, הרי עניין לנו בחוק שיעדיו פיסקאליים הם, כך יש להבינו וככזה יש להתייחס אליו כאשר באים לפרשו. לכאורה דרך מחשבה זו הגיונית ונכונה היא, אולם היא מתעלמת, אולי בהיסח הדעת, מהאמור בקטע המסיים שצוטט, דהיינו מהתכלית הנוספת של החוק המוגדרת כ"השגת יעדי המדיניות הכלכלית". מדיניות כלכלית אכן נושקת במידה רבה, וגם משתלבת לא אחת, למדיניות פיסקאלית, אך אינן היינו הך.

הרפורמה במשק הדלק יעדיה הם לאו דווקא פיסקאליים. אפשר שאם תוגשם הרפורמה כמצופה יהיו לה גם השלכות פיסקליות, אם מבחינת ההוצאה הכספית של האזרח, ההוצאות הכספיות של המדינה ככל שהיא מעורבת במערכת רכישת הגז ושיווקו והכנסותיה של המדינה מבחינת מיסוי וכו'. אולם המטרה המרכזית של הרפורמה ענינה שינוי תפיסת המדיניות הכלכלית במובנה הרחב קביעת מדיניות ליברלית, הפחתת המעורבות הממשלתית, טיפוח התחרות החופשית במשק וההשלכות שבכל אלה על יכולת הפעולה של האזרח במערכת הכלכלית הכוללת.

אלה אכן היעדים החיוביים של כל רפורמה כלכלית שחותרת לקידום מדיניות ליברלית במשק. עמד על כך הנשיא המלומד בפסק דינו ברע"א 371/89 ליבוביץ נ. אליהו בע"מ פ,ד מד(2) עמ' 302 לאמור:

”(ה) קיומה של תחרות חופשית הוא אינטרס ציבורי. שיטתנו החברתית והכלכלית מכירה בערכה של תחרות חופשית (בג”צ 125/57 (11), בעמ’ 1501 ; בג”צ 311/60 (12), בעמ’ 1999 מול אות השוליים ה).

תחרות חופשית עשויה להביא להורדת מחירים, לשיפור איכותו של המוצר ולשיפור השירות אשר ניתן אגב מכירתו. תחרות חופשית עשויה אף לעודד פיתוחו של המשק בדרך של יוזמות לגיטימיות לסוגיהן. הישגים אלה, אשר התחרות החופשית עשויה להשיג, אנו מבקשים לעודד.

ביטוי להיותה של התחרות החופשית ערך בשיטתנו ניתן למצוא בחוק ההגבלים העסקיים, תשי”ט – 1959. מטרתו של חוק זה היא לאסור על הסדרים כובלים אשר נוגדים את טובת הציבור. אחד השיקולים המרכזיים בבחינת טובתו של הציבור הוא הבטחת קיומה של פעילות כלכלית חופשית. כדברי השופט ד. לויין בבג”צ 588/84 (13) בעמ’ 37-38 :

”תחרות בריאה וחופשית בין יצרנים מבטיחה לצרכנים את המוצר בעל האיכות הטובה ביותר במחיר הסביר ביותר, המשקף בצורה המדויקת ביותר את הביקוש שלו. כמו כן, תחרות מהווה תמריץ ליעול, לפיתוח ולחדשנות, דבר שיביא לירידה בהוצאות הייצור ולעליה באיכות המוצר.”

השיקול של תחרות חופשית קיים גם מקום בו מדובר בתחרות פנימית (Intrabrand Competition) בין מפיצים של מוצר זהה. גם כאן יש בתחרות החופשית כדי לעודד הורדת מחירים ושיפור השירות ללקוח.”

לפיכך דומני שטעות היא להניח כי חוק ההסדרים הנ”ל כל כולו הוא חוק פיסקאלי במהותו. נמצא במסגרת החוק הוראות שעניינן חינוך מיוחד (סעיף 5), הוראות מנהליות בדבר הסדרי תשלום בין רשויות שונות ועוד כיוצא באלה הוראות שבחלקן אינן פיסקליות כלל ואחרות שהן שילוב של מדיניות כלכלית רצויה שיש בה גם השלכות פיסקליות, כגון הקצאת מניות לעובדים תוך כדי הקלות במס (סעיף 39). סעיפי החוק שעניינם הרפורמה במשק הגז מקדמים בעיקרם מדיניות כלכלית רצויה ורק בשוליים יש לה, לרפורמה, גם תוצאות פיסקליות.

13. גם אם נצא מתוך נקודת מוצא כי עניין לנו בפרשנות חוק פיסקאלי, גם אז לא מתחייבת כתוצאה מכך פרשנות דווקנית ומצמצמת של החוק. הכלל המקובל עלינו בסוגיה זו, כפי שמצא את ביטויו בין היתר בע”א 165/87 קיבוץ חצור נ’ פקיד השומה רחובות, פ”ד לט(2) 70, הוא שאין לייחד לעובדה שמדובר בחוק פיסקאלי משמעות מיוחדת המחייבת פרוש מצמצם של החוק. גם בחוק פיסקאלי יש לבחון את מהות החוק, תכליתו המניעים שהצריכו את חקיקתו ועל פיהם להגיע לכוונת המחוקק ולמתן הפרוש הנכון להוראת החוק שנדרשת הבהרתו. רק כאשר ישנה אי בהירות באשר לתכלית החוק והפרשן פוסח בין אופציות פרשניות שונות כי אז, כשהחוק הוא פיסקאלי, ראוי יהיה להעדיף את הפרוש הדווקני והמצמצם, הבא להגן על חירותו של

הפרט ועל חופש הקניין. עמדו על כך השופט ויתקון וד"ר נאמן בספרם על דיני מיסים (מהדורה 4) (תשכ"ט 44) באומרים :

"יוצא אפוא שרק כשנוסח החוק הפיסקאלי ניתן להתפרש לכאן ולכאן וכוונת המחוקק נמצאת סתומה, יהא הפרשן דבק באות הכתובה ויימנע מהשערות, שאולי אינן אלא העדפת הרצוי בעניין זה על המצוי בחוק. רק במשמעות מצומצמת זו אפשר לדבר על "פירוש דווקני" של דינים פיסקלים".

מכאן שגם חוק פיסקאלי יפורש על פי מהותו ומטרתו, כפי שגרסה המשנה לנשיא בן פורת בע"א 65/82 מנהל מס שבח מקרקעין נ' הרשקוביץ ואח', פ"ד לט(4) 281, בעמ' 288, 289 :

"חוקי המס ככל חוק אחר אף הם "מכשיר לביצועה של מטרה תחיקתית", ומטרה זו היא המצפן שמנחה את הכרעתנו השיפוטית בבואנו להכריע בעניין חוקי מס כמו לגבי כל חוק אחר".

14. מה המסקנה שיש להסיק, לעניין הפרשנות של חוק, מהעובדה שהחוק האמור פוגע בעקרון החשוב של חופש ההתקשרות החוזית. בעניין זה טוען בא כוחה המלומד של סופרגז כי במקרה כזה נדרשת פרשנות דווקנית מצמצמת. חיזוק ואסמכתא לתפיסה זו ניתן אולי למצוא בספרה של גבריאלה שלו דיני חוזים (תש"ן) עמ' 26, בהגדירה את חופש החוזים :

"עקרון חופש החוזים קובע אפוא את חירותם של פרטים להתקשר בחוזים ואת חירותם לעצב את תוכנם של חוזים אלה. אולם בכך לא מתמצה עקרון זה. פירושו של עקרון חופש החוזים הוא גם, ואולי בעיקר, כי הסכמים שעשו פרטים, תוך הגשמת חופש החוזים - ייאכפו".

אולם מסקנה זו היא לכאורה בלבד.

15. חופש ההתקשרות החוזית זכה להכרה הראויה לו כזכות יסוד חוקתית על ידי השופט ברק בד"נ 22/82 בית יולס בע"מ נ' רביב משה ושות' בע"מ ואח' פ"ד מג(1) 441, בעמ' 486. אולם גם אליבא דהשופט ברק זהו אינו חופש מוחלט אלא חופש יחסי שיש לאזנו כנגד אינטרסים אחרים הראויים להכרה.

המשנה לנשיא, השופט אלון, התייחס אף הוא לעקרון חופש החוזים וההתקשרות ולדידו יש מקרים בהם הרצון להגן על זכויות הנחות בכושר השכלי או במעמדו הכלכלי של האזרח תיגבר על חופש ההתקשרות, כפי שאכן נעשה בחוקים שונים, לדוגמא חוק החוזים האחידים, תשמ"ג – 1983 ; חוק המכר (דירות) (הבטחת השקעות של רוכשי דירות), תשל"ה – 1974.

- מכאן נובע שהגישה החד משמעית הדוגלת בפרוש מצמצם של חוק המתערב בחופש ההתקשרות החוזית ורואה בו כלל מנחה בלעדי, אינה מדייקת.
16. סעיף 17 נותן אפשרות לכל צרכן להתגבר על העיקרון בדבר חופש החוזים ולבטל בהחלטה חד צדדית את החוזה שנקשר בינו לבין ספק הגז שלו. כיוון שכך יש לברר מהו האינטרס העומד בבסיס הסעיף, אשר איזונו כנגד חופש ההתקשרות הוביל לחקיקת סעיף 17.
- ביסוד סעיף 17 ישנם שני אינטרסים עיקריים המבטאים מדיניות חברתית וכלכלית ראויה ורצויה.
- האינטרס הראשון הוא להגן על החלש, קרי ההגנה על הצרכן שהתקשר עם חברת גז בעבר, פעמים רבות שלא מתוך בחירה חופשית, ואינו יכול לנתק את הקשר גם אם חפץ בכך.
- האינטרס השני הוא אינטרס חברתי כלכלי של עידוד התחרות והיוזמה במשק הגז על ידי פתיחתו לחברות גז נוספות על אלו הקיימות בנושא של עידוד התחרות במשק וכבר עמדנו על כך לעיל. משק הגז היה נשלט מזה שנים רבות על ידי מספר חברות מצומצם והוא היה ממש סגור בפני גורמים מתחרים.
- התברר שסגירות זו מזיקה להתפתחות הכלכלית של המדינה המשוועת להשקעות חדשות, לזרימת הון ומשאבי אנוש. המשק הישראלי זקוק היום, יותר מתמיד, למידה רבה של פתיחות כלכלית, לשם חיזוקו ושחרורו מתלות בגורמים מעכבים ומחשקים.
- זו דרכה של רפורמה, שיש בה פריצת דרך, פתיחות ושינוי לאלתר של מציאות קיימת ומתמשכת. על כן, כחלק בלתי נמנע מתהליך הרפורמה במשק הגז ראה המחוקק לאפשר, בין היתר, השתחררות מכבלי התקשרויות חוזיות קיימות.
17. הסוגיה המרכזית שבמחלוקת היא במתן הפרוש הנכון לשני מונחים המוגדרים בסעיף 14 דלעיל והן: "ספק גז" ו"צרכן גז".
- הגדרות אלה מתאפיינות בשניים - סיווג העוסק וסיווג העיסוק. מבחינת העוסק מאבחן הסעיף בין "ספק" מצד אחד לבין "צרכן" מצד שני. מבחינת העיסוק - מייחס המחוקק ל"ספק" את העיסוק על דרך מכירה או שיווק של גז, ול"צרכן" מייחס הוא את השימוש בגז הנרכש על ידו לצריכתו העצמית.
- הווי אומר - כל העוסק במכירתו של גז או בשיווקו לציבור הצרכנים הוא בבחינת ספק; כל הרוכש גז שלא על מנת להשתמש בו באופן מסחרי לשם מכירה או שיווק לאחרים, אלא כדי להשתמש בו לצריכתו שלו עד בלותו לצרכן ייחשב.
18. השופט המלומד בדרגה הראשונה אכן עשה אבחנה כזו ולפיכך הגיע לכלל המסקנה כי לעניינו צרכן הוא כל מי שרוכש גז לצריכה עצמית, בין אם המדובר בשימוש ביתי ובין אם מדובר בשימוש תעשייתי. השופט המלומד נזקק לאבחנה זו בשל הטענה הבסיסית של סופרגז כי מתן פרוש רחב כל כך לביטוי "צריכה עצמית" אינו נדרש במקרה דנן, נהפוך הוא. משום, שלסברתו, יש ליתן למונחים הללו פרוש מצמצם ודווקא כמבואר לעיל, יש לצמצם את הביטוי "צריכה עצמית" לצריכה ביתית בלבד. לסברתו של בא כוחו המלומד של סופרגז מתבקשת במקרה דנן אבחנה בין שלושה גורמים. האחד - "ספק הגז" - כלשון ההגדרה. השני - רוכש גז לצריכה עצמית, ביתית, שהוא צרכן שעליו יחול האמור בסעיף 17 לחוק. והשלישי - מי שמשתמש בגז

שלא לצריכה עצמית ביתית אך גם שלא לשם מכירתו או שיווקו, כגון: בעל מפעל תעשייתי, הרוכש את הגז ומשתמש בו במפעל התעשייתי, זה אינו "צרכן" כמובנו בסעיף 14 לחוק, שסעיף 17 של החוק יחול עליו, אלא צרכן מסוג אחר.

19. בא כוחה המלומד של סופרגז, בניתוח משפטי מעמיק, הבין אל נכון כי הקונסטרוקציה שהוא מציב כמוסבר לעיל, אינה מתיישבת עם ניסוח סעיף 14 פשוטו כמשמעו. לכן ביקש ללמוד על צידקת גישתו וסבירות הנחותיו הן במה שאמרנו לעיל לעניין דרך הפרשנות הנאותה, המצמצמת לגרסתו, של חוק ההסדרים הנ"ל והן מטעם נוסף והוא, שיש להקפיד על הרמוניה חקיקתית, במובן זה שמונח משפטי המופיע בחוקים שונים, ראוי לפרשו פרוש אחיד שיהיה הולם את כוונת המחוקק בכל אחד ואחד מהחוקים ועם זאת ישתלב בפסיפס שלם ותואם של המונח. (גישה זו עולה לכאורה מההלכה בע"א 624/88 גולד נ. מעוז ואח' מ"ד (1) 497, 502). "הרמוניה חקיקתית" אכן רצויה היא וראוי להתחשב בה, שעה שנדרשים לפרש הוראת חוק. אולם יחד עם זאת עלינו לזכור תמיד את שאמרנו בראשית הדברים - כי חוק יש לפרש בראש ובראשונה מתוך ראייה כוללת של תכלית החוק, כוונת המחוקק והיעדים שהחוק נועד להשיג. רק אם למקרא נוסח החוק נותר ערפל באשר ליסודות הללו, יידרש הפרשן, לפיזור הערפל והתרת הספק בדבר המשמעות הנכונה של החוק, למקורות חיצוניים בגיבוש מסקנתו. אחד המקורות החיצוניים יהא - השוואת הפרשנות הניתנת לאותה הוראה או מונח דומה בדבר חיקוק אחר, מתוך התפיסה המתודית שראוי כי תשמר ה"הרמוניה החקיקתית", כמוסבר לעיל. מתוך ראייה כוללת זו, נתייחס לאנלוגיות שהוצגו בפנינו על ידי בא כוחה המלומד של סופרגז.

20. המונח "צרכן" מצוי ב"חוק הגנת הצרכן תשמ"א – 1981" והוא מוגדר כך:

"צרכן - מי שקונה נכס או מקבל שרות מעוסק במהלך עסקו לשימוש שעיקרו אישי ביתי או משפחתי".

הוזה אומר, כך טענת ב"כ סופרגז שעל פי ההרמוניה הנדרשת בחקיקה יש ליתן להגדרת "צרכן" בחוק דגן פרוש המתיישב עם הגדרת "צרכן" בחוק הגנת הצרכן הנ"ל. אם כך ייעשה, כי אז המסקנה היא שבאומרנו בסעיף 14 - "המשתמש לצריכה עצמית" הכוונה אל נכון, ל"צריכה אישית, ביתית ומשפחתית", ולא, מכל מקום, צריכה עצמית לשימוש תעשייתי. "חוק הגנת הצרכן" מה טיבו ומה תכליתו? זהו חוק שבעיקרו נועד להגן בעזרת סנקציות אזרחיות ופליליות על הצרכן מפני מעשי הטעיה או מרמה או אחיזת עיניים מצד יצרן או ספק. החוק מבקש למנוע מהקונה התמים - הוא הצרכן הרוכש נכס או מקבל שרות לשימושו האישי הביתי או המשפחתי מליפול ברישתם של האנשים המבקשים להוליכו שולל. הכוונה היא להגן על הצרכן מקניית מצרכים שאינו זקוק להם או שאיכותם ירודה מזו שנצטיירה בעיניו על פי הפרסום שניתן למוצר, או שאין בידו כל הנתונים האמיתיים באשר

לאותו מוצר, כך שהוא רוכש את המוצר כתוצאה מהטעיה בדבר המחיר האמיתי, האיכות והכמות הנמכרת (ראה דברי ההסבר להצעת החוק: הצ"ח תש"מ עמ' 302).

כיוון שהחוק מרחיק לכת בהגנה שהוא מעניק לקונה, גם בהיבט האזרחי וגם בהיבט הפלילי, ראה המחוקק, אל נכון, לפרוש את הגנתו בצמצום ולייחד אותה לאותו אזרח תמים הנכלל בגדר ההגדרה המצומצמת של צרכן, לאמור הרוכש מצרך לצרכיו האישיים ולא לרוכש מצרך לשימוש עסקי, או מסחרי.

כוונת המחוקק בחוק ההסדרים הנ"ל, לעניין הרפורמה במשק הגז, שונה לחלוטין והדברים הוסברו לעיל. הרפורמה לא באה לעולם כדי לספק הגנה מסוימת לצרכן הביתי דווקא, שראה עצמו כבול בהתקשרותו עם ספק הגז.

הרפורמה היא מרחיקת לכת בהרבה והיא נועדה בראש ובראשונה לפתוח לרווחה את משק הגז כולו, לפרק קרטלים קיימים, לאפשר תחרות חופשית בין ספקים ולהעמיד בפני כל משתמש בגז את זכות הבחירה של הספק אשר ישרת אותו, בין בצריכתו הפרטית ובין בצריכתו העסקית, בדרך הנאותה ביותר, אם במחיר ואם בשירות. אמור מעתה, כי הרפורמה במשק הגז באה לשרת ולהעניק חופש פעולה לציבור הצרכנים במובן הרחב, לצרכן ביתי, אך גם, באותה מדה לצרכן התעשייתי.

מכאן שבשל השוני הברור שבין תכליתו של כל אחד מהחוקים הנ"ל והיעדים השונים שהם מבקשים לקדם ולהגשים אין להיזקק במקרה דנן לעקרון של "הרמוניה חקיקתית" ולראות בו מקור מתאים לפרוש הביטוי "צרכן" בחוק דנן.

21. הבחנה דומה בין "צרכן" מחד גיסא לבין "יצרן" מאידך גיסא, מצויה ב"חוק הפיקוח על מצרכים ושירותים תשי"ח – 1958".

סעיף 1 (שהוא סעיף ההגדרות) מגדיר צרכן ויצרן כך:

"צרכן, במצרך - מי שקנה אותו מצרך, או רכשו באופן אחר, לכל מטרה שהיא פרט ליצור או למכירה; יצרן, במצרך - אדם העוסק, בין בעצמו ובין על ידי אחרים, ביצורו של המצרך או בשינויו מבחינת הצורה, הטיב, האיכות או מכל בחינה אחרת שהיא, או העוסק באריזתו או במזיגתו, או המייצר או המגדל תוצרת חקלאית, חיה או דוממת, או גורם לייצורה או לגידולה".

"צרכן" לעניין חוק זה, מוציא במפורש מחלותו את מי שקונה מוצר לשם ייצור או מכירה. מכך למד בא כוחה המלומד של סופרגז כי יש מקום לאבחן בין אדם הרוכש מוצר לצרכיו הפרטיים (צרכן לענייננו) לבין מי שרוכש מוצר לשם מכירתו או למטרות ייצור שאז אין לראותו כצרכן (כדוגמת הספק בענייננו).

ייתאמר מיד, שאין ללמוד מהאבחנה הזו בין "צרכן" ל"יצרן" בחוק הפיקוח על מצרכים ושירותים לעניין שאנו עוסקים בו, ולו גם מהטעם הפשוט שבחוק הזה מציבים את המשתמש במוצר לשם ייצור בכפיפה אחת עם מי שרוכש מוצר לשם מכירתו, והרי הדברים עומדים בסתירה ברורה להגדרת "ספק" בענייננו, שמייחד את המינוח לקונה לשם מכירה או שיווק בלבד.

נמצא שאם נאמץ השקפה זו, יימצא רוכש הגז לשם שימוש תעשייתי "נופל בין הכיסאות" - אינו מוצא את מקומו לא אצל ה"ספק" ולא אצל ה"צרכן", והרי אין להעלות על הדעת שלכך התכוון המחוקק.

טעם נוסף לכך שאין לחפש הרמוניה בין שני החוקים הנ"ל הוא בכך שאין למצוא מקום להשוואה בין "ייצור" בחוק הפיקוח למצרכים ושירותים לבין "שימוש" לצורך תעשייתי בענייננו. "ייצור" ו"יצרן" מבחינת חוק הפיקוח נדון בע"פ 694/78 אברמוביץ ואח' נ. מדינת ישראל (לג1) עמ' 110, שם עמדה לדיון השאלה אם בעל מזנון המוזג חלב שרכש בכוסות הקפה ייחשב בשל שימוש זה לייצרן.

מהדיון בסוגיה זו במקרה האמור אנו למדים כי הדעה הייתה של"יצרן" ייחשב מי שמבצע פעולות ייצור, ול"ייצור" ייחשב מי שבעשיתו ושימושו הנעשה על ידו במצרך שרכש, הוא משנה את צורתו, את טיבו או את איכותו, כך שהמוצר המסופק על ידי היצרן לציבור שונה במהותו מהמוצר שנרכש על ידו.

למה הדבר דומה? לאשר פסקנו ואמרנו לעניין חוק מס מעסיקים (ע"ש (ת"א) 63/72 מפעל קירור בצפון בע"מ נ. פה"ש חדרה פד"א ו' 27, 30); וכן בג"צ 441/86 מסדה בע"מ נ. פשמ"ג, פ"ד מ(4) 789; ע"א 798/85 פ"ש ירושלים נ. חברת ניקוב שרותי מחשב ירושלים (1979) בע"מ, פ"ד מב(4) 162). פעולת הייצור היא בהפיכת יש אחד ליש אחר.

מי שכך משתמש במוצר שרכש ומעבדו למוצר אחר שכלול בו, אינטגרלית.

המוצר הבסיסי בגדר "יצרן" ייחשב לעניין חוק הפיקוח. לא כן מי שרוכש גז ומשתמש בו לסיפוק האנרגיה המתניעה את גלגלי מכונות המפעל, המייצרים מוצר שמרכיביו האינטגרלים הם חומרי גלם אחרים לגמרי. בענייננו, ומשמדובר במפעלה של החברה וכלל וכלל לא בגז, אין הגז מרכיב כלשהו וודאי לא אינטגרלי של ייצור המוצר הסופי, שהוא ופלות ומיני מתיקה אחרים.

הגז במקרה דנן אינו ממרכיבי המוצר אלא הוא בגדר גורם חיצוני שמספק, כאמור, אנרגיה, להנעת גלגלי המפעל, זאת ותו לא. לכן אין לדבר על הלימה בין "יצרן" בהבדל מ"צרכן" בחוק הפיקוח, לבין "ספק" בהבדל מ"צרכן" בחוק ההסדרים דנן שענינו שונה לגמרי.

22. ההשקפה שביסוד טיעונה של המבקשת, שיש יסוד להוציא מכלל "צרכן" לעניין חוק ההסדרים הנ"ל, את הצרכן התעשייתי, משום שהוא מהווה כעין דרגת ביניים העומדת בפני עצמה, אינה יכולה למצוא את חיזוקה וביסוסה באנלוגיות דלעיל. המאמץ שעשה בכיוון זה בא כוחה של סופרגז, לא יצלח.

23. סעיף 17 לחוק ההסדרים דן, בסיפא שבו, קובע שצרכן גז הרוצה לסיים את החוזה שבינו לבין הספק, חייב לעמוד בתנאי החזרת הציוד והפיקדון על פי החוזה. הווה אומר, לכאורה, שרק מי שרכש גז ועל פי תנאי ההתקשרות והפקיד פקדון, ייחשב ל"צרכן" מבחינת החוק שהרי "צרכן" הוא זה שיכול להשתחרר מהחוזה, ומהחוזה יוכל להשתחרר מי שהפקיד פקדון ומתמלאים תנאי החוזה לעניין זה. באין פקדון באותה התקשרות כי אז אין לנו עניין עם צרכן, מבחינת חוק ההסדרים הנ"ל.

טוען בא כוחה המלומד של סופרגז שהמשתמש בגז לצריכה תעשייתית אינו יכול להיכלל בגדר ההסדרים שבסעיף 17, כיוון שמשתמש כזה אינו נדרש בתשלום פקדון על פי חוק הפיקוח על מצרכים ושירותים (חובת הפקדת פקדון) והחובה היא מכוח צווים אישיים, וראה לעניין זה עמ"ה (ת"א) 392/82 החברה האמריקאית ישראלית לגז בע"מ נ. פש"מ"ג פס"מ תשמ"ט(2) 133, 145.

מאחר שבמקרה דנן לא הופקד פקדון על ידי החברה וגם לא היה צורך בהפקדת פקדון, אזי החברה אינה בבחינת "צרכן" היכול להשתחרר על פי סעיף 17 מהחוזה. מכאן שבה מבקשת אל התיזה המרכזית שלה, כי "צרכן" הוא מי שמשתמש בגז לצריכה ביתית בלבד, שהוא אכן נדרש בתשלום פקדון.

24. עשיית הפיקדון יתד לאבחנה מלאכותית בין משתמש בגז לצריכה ביתית לבין המשתמש לצריכה תעשייתית אין לה מקום ומהנימוקים הבאים :

א. החיוב בהפקדת הפיקדון והחזרת הציוד נועדו להגן על חברות הגז והם הוספו לחוק לפי דרישת חברות הגז. תוספת הדרישה אינה מצביעה בהכרח שהכוונה היא לצרכן ביתי ולא תעשייתי, חברות הגז ביקשו בהוספת הסיפא ליצור הגנה בעיקר מפני צרכנים פרטיים שלגביהם גדול החשש שהם "ייעלמו" עם הציוד, סיכון שסבירותו פחותה בחברה תעשייתית.

ב. העובדה שפקדון אינו נדרש מכלל הצרכנים אין בה בכדי ליתר לגמרי את מילות החוק. אפשר שתוכן החוק ישתרע על כלל המגזרים אליהם מתייחס החוק, אף אם מילים מסוימות אינן רלוונטיות לגבי מגזר מסוים. די במגזר אחד שלגביו יש חשיבות לדרישה על מנת שמילים אלה תיכללנה בנוסח החוק והן אינן מיותרות.

ג. עובדה היא שבחוזה להשאלת הציוד שנחתם בין חברת סופרגז והחברה מופיעה בסעיף 3 הדרישה להפקדת פקדון כעירבון לגורל הציוד, ואם כך נחתם בחוזה הרי לפחות לכאורה, ראיה בפנינו על הצורך בפקדון גם במקרה דנן ומכאן שסעיף 17 רלוונטי גם לענייננו.

25. חוזרים אנו אל הפרשנות הפשוטה, הברורה, המובנת והמתיישבת היטב עם לשון סעיף 14 לחוק דן, זו הפרשנות שעמדנו עליה בסעיף 16 לעיל. על פיה בגדר "צרכן" לעניין חוק ההסדרים הנ"ל ייחשב גם המשתמש בגז לצריכתו העצמית האישית וגם המשתמש לצריכתו העצמית העסקית והתעשייתית, כפי שאכן סבר הנשיא המלומד בדרגה הראשונה.

26. סעיף 17 של החוק דן על פי לשונו, אינו קובע דבר באשר למועד שממנו צרכן גז רשאי להתקשר עם כל ספק וממתי ועד מתי תעמוד לו הזכות להשתחרר מחוזה קיים עם ספק קודם. עולה

השאלה מהי הנקודה על ציר הזמן אשר קובעת את המועד שבו יוכל אכן הצרכן לבטל את החוזה עם ספק גז אחד ולהתקשר עם ספק גז אחר.

זו למעשה השאלה המעשית המעניינת את סופרגז והביאה אותה לכלל נקיטת ההליכים בבית המשפט. אם מבחינת הזמן אין החברה יכולה להשתחרר מהחוזה כי אז לא תעמוד בפניה כל בעיה עכשווית וכל הפרשנות של החוק אינה מבחינתה במידה מסוימת עיון אקדמאי שאינו דרוש לה, אולם אם הוראות החוק הן כאלה המאפשרות לחברה להשתחרר מהחוזה עימה כי אז כמובן יש לה עניין רב בקביעת ההלכות ובהגדרת ציר הזמן שממנו ועל פיו ניתן ליישם את הוראות החוק.

מכאן החשיבות הרבה שמייחס בא כוחו המלומד של סופרגז לשאלה נוספת והיא מהו המועד למיצוי האמור בסעיף 17 לחוזה.

27. כאמור, סעיף 17 לחוק דן אינו מצריך דבר לעניין המועד מה שאין כן לגבי סעיפים 15 ו-16 לחוק דן. בסעיפים אלה קבע המחוקק במפורש בגוף הסעיף נקודת זמן הדרושה להחלת ההוראה הרלוונטית.

סעיף 15 מפנה חץ שראשיתו במועד הקובע (כמובנו בהגדרה שבסעיף 14) וכיוונו לעבר האין סופי, לפיו כל הסכם שנעשה בעבר הקשור במישרין או בעקיפין במבנה מחיר הגז ובקביעת מחירו לצרכן יהיה בטל לגבי גז שיימכר אחרי המועד הקובע. סעיף 16 גם נקודת המוצא שלו הוא המועד הקובע אלא הוא מפנה חץ לכיוון ההפוך, דהיינו כלפי העתיד האין סופי; לפיו החל מהמועד הקובע והילך יהיה כל אדם רשאי לעסוק ביבוא, בשיווק ובמכירה של גז, ובתנאי הזיקוק יהיו חייבים למכור גז לכל ספק חדש כזה.

סעיף 17 שמאפשר לצרכן לסיים באופן חד צדדי חוזה התקשרות קיים, ולהתקשר עם ספק גז חדש, אינו קובע נקודת זמן או פרק זמן בהקשר להוראות אלה.

ברור כי ההוראות הללו אינן מתקיימות בחלל ריק ולא יכולות להיות תלושות מההקשר הכללי. כך למשל אם נאמר בסעיף 17 כי צרכן גז רשאי לרכוש גז מכל ספק גז, הרי אין זה יכול להתממש אלא מהמועד הקבוע בסעיף 16. אם לפי סעיף 17 יכול צרכן גז לסיים את החוזה עם הספק שלו משום שנקבעה רפורמה המאפשרת ביטול ההסדרים הקיימים בקשר למחיר הגז וקביעתו, הרי בטבע הדברים אין זה יכול להתממש, לכאורה, לפני המועד שנקבע בסעיף 15. מכאן שיש צורך לקבוע המועד לתחילת יישומו של סעיף 17.

28. ניתן להעלות על הדעת לעניין קביעת המועד שתי אפשרויות. האחת, שסעיף 17 מקבל תוקף מבחינת תחילתו ביום שבו פורסם החוק, דהיינו 7.4.89 ויחול לעניין זה האמור בסעיף 10 לפקודת סדרי השלטון והמשפט. השנייה, כי המועד לתחילת יישומם של הוראות סעיף 17 הוא המועד הקובע הנזכר בסעיפים 15 ו-16, שקשורים קשר די הדוק גם עם סעיף 17. המועד הקובע כפי שנקבע בצו הוא 1.8.89.

ברי לי כי בנושא זה חייבת להיות הלימה בין שלושת הסעיפים, גם משום הקשר המתקיים ביניהם כחוליות משתלבות במערך משק הגז החדש וגם משום שתוצאה של הצבת המועד

לתחילת תוקפו של ס' 17 ביום הפרסום (7.4.89), היה יוצר מצב בלתי מתקבל על הדעת, לפיו הסכם שנעשה עובר למועד זה ניתן לכאורה לבטלו אולם בפועל זה לא ניתן, שהרי עם ספק גז חדש אפשר להתקשר רק מהיום הקובע שהוא 1.8.89. ומה בין לבין? מצב לא סביר. אשר על כן נכון הוא לקבוע כי חוזים שנעשו עד ליום 1.8.89 יכול צרכן הגז להביא לסיומם מכוח סעיף 17 ובתנאים הקבועים בו.

29. כפי שתואר לעיל בפרק העובדות, נערך חוזה בין סופרגז והחברה ביום 1.3.89, אולם נערך מסמך נוסף ביום 10.9.89 שבו צוין הציוד המושאל ופרוט יתר של תנאי ההתקשרות. טוען בא כוחה המלומד של סופרגז שהחוזה הראשון לא היה עדיין בבחינת חוזה שלם ובר תוקף סופי, כיוון שמדובר היה למעשה בחוזה מותנה בתנאי מתלה, והתנאי הזה התקיים רק ביום 10.9.89, לאחר המועד הקובע. אמור מעתה שלא ניתן להחיל על המקרה דנן את הוראות סעיף 17 שהרי מדובר בחוזה חדש שסוכם ונחתם כבר לאחר שרפורמת הגז נכנסה לתוקף.

"חוזה על תנאי הוא חוזה שקיומו תלוי באירוע חיצוני". (ראה ספרה של פרופ' שלו על דיני חוזים עמ' 342).

"תנאי הוא אירוע בלתי וודאי, חיצוני לחוזה, המתנה את החוזה. שתי דרישות עיקריות טמונות אפוא בהגדרת התנאי. דרישת חוסר הודאות ודרישת החיצוניות". (שלו, שם בעמוד 339).

לאור ההגדרות הנ"ל, המקובלות עלי, התלייתו של חוזה בתנאי אפשרית, כאשר החוזה הבסיסי הוא עצמו לוקה בחוסר וודאות, וזו תוסר מן הדרך רק בהתקיים אירוע חיצוני המשלים את החוזה ונותן לו את המשמעות הסופית.

30. במקרה דנן אין בחוזה מיום 1.3.89 דבר המלמד על כך שחוזה זה הוא על תנאי, כי הוא כפוף לתנאי מתלה שעוד צריך להתגבש ולהתקיים בעתיד. ששת סעיפי החוזה מיום 1.3.89 אינם כוללים, ולו גם ברמז, תנאי המתלה את כניסתו לתוקף באירוע חיצוני מסוים, כמוסבר לעיל. גם החוזה מיום 10.9.89 אינו מלמד בכל צורה שהיא, שהוא בא להשלים ולתת תוקף לחוזה הקודם.

אשר על כן יש לראות את ההתקשרות שבין החברה לבין סופרגז כפועל יוצא מהחוזה שבא לעולם ביום 1.3.89. בטרם נכנסה רפורמת משק הגז לתוקף ומכאן שחל במקרה דנן סעיף 17.

31. עתירתו האחרונה של בא כוח המערערת היא כנגד חברת דור אנרגיה, (המשיבה 3), לפיה מתבקש צו מניעה כנגד חברה זו על מנת שזו תימנע מלגרום הפרת החוזה שבין סופרגז לחברה, במובן זה שייאסר עליה לספק גז לחברה. סעיף 62 לפקודת הנזיקין (נ"ח) קובע:

"מי שביודעין ובלי צידוק מספיק גרם לאדם שיפר חוזה מחייב כדין שבינו לבין אדם שלישי הריהו עושה עוולה כלפי אותו אדם שלישי, אולם האדם השלישי לא יוכל להיפרע פיצויים בעד עוולה זו אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון".

תנאי שבלעדיו אין לקיומה של עוולת גרם הפרת חוזה הוא פעולה של הפרת החוזה.

"העוולה של גרם הפרת חוזה מושתת על קיומה של הפרה". (נ' כהן - דיני נזיקין העוולות השונות - גרם הפרת חוזה (תשמ"ו)), (וראה גם רע"א 371/89 ליבוביץ נ' א' את י' אליהו בע"מ ואח', פ"ד מד(2) 309).

הפרת חוזה היא מצב בו נפגעת זכות חוזית שעומדת למתקשר השני, קרי היא פעולה המביאה חוזה לידי סיומו שלא "בדרך הטבעית" לסיומו של החוזה.

הפרה כזו אינה מתקיימת אם וכאשר בוטל חוזה כדין.

נטען על ידי בא כוח המבקשת שלאור ע"א 628/77 חסידוף נ' קנופף, פ"ד לד(2) 225, לא די בעובדה שיש למפר פטור מהסעד בגין הפרה כדי לשלול גרימת העוולה. כשהיחס החוזי נשמר, זוהי הפרה והגורם לה אחראי בגרם הפרה. טענה זו אין בה כדי להועיל למבקשת.

במקרה דנן - המצב הרי שונה בתכלית. סעיף 17 מעניק לצרכן זכות ברורה ומלאה לבטל חד צדדית את החוזה ולהביא להתקשרות לידי גמר. אין מדובר במקרה דנן במתן מחילה על הפרה. הכוונה המפורשת של המחוקק הייתה לאפשר לצד לסיים את החוזה מבלי שפעולתו תחשב כגרם הפרה או כפגם בתום לב. זהו אחד העיקרים הבסיסיים שברפורמה. קבלת סברתו של בא כוח המערערת לפיה אף שלחברה מותר לבטל את החוזה אין דור אנרגיה או כל ספק חדש אחר רשאית לשווק לה גז, עוקרת מהרפורמה את נישמת אפה. השקפה זו יש בה משום תרתי דסתרי, שכן לא יתכן שיד ימין תיתן ויד שמאל תיקח. השתחררות מהחוזה כן, התקשרות עם ספק אחר לא. תיזה כזו היא חסרת יסוד.

מכאן שהספק הפועל אף הוא על פי זכות שהוקנתה לו בחוק ההסדרים הנ"ל, לא מבצע במקרה דנן כל עוולה ואין יסוד ליתן כל סעד כנגדו.

32. אשר על כן הערעור נדחה. המערערת תשא בהוצאות המשיבים בסך - 5,000 ₪ להיום.

השופט ג' בד': אני מסכים.

השופט י' מלץ: אני מסכים.

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט ד. לוי.

ניתן היום כה באב תשנ"א (5.8.1991).